

ANALIZA VLOGE DEJAVNIKOV, KI VPLIVAJO NA IZBIRO POKLICNE POTI¹

Povzetek. V prispevku proučujemo, kako različne izkušnje z izobraževalnim sistemom, osebni interes, materialni dejavniki in prijatelji ter starši vplivajo na izbiro izobraževalnega programa in poklicno pot. Ugotavljamo, da z višjo stopnjo izobrazbe popušča vpliv materialnih dejavnikov, krepi pa se vloga osebnega interesa. Nadalje smo proučevali, kako omenjeni dejavniki vplivajo na realnost poklicnih predstav, kar posledično po koncu izobraževanja vodi do boljših rezultatov in delovne učinkovitosti. Ugotovili smo, da bolj kot sta na poklicno odločanje vplivala na prvi pogled diametralna si dejavnika osebni interes in materialni dejavniki, boljša je bila realnost poklicnih predstav. Poleg tega smo pokazali, da ob omenjenih dejavnikih na izbiro izobraževalnega programa bolj kot sama narava poklicnega dela vplivajo »zunanji« elementi poklicne profesionaliziranosti. To predstavlja poseben problem pri novih in hitro spreminjajočih se poklicih, kamor še posebno sodijo tisti s področja naravoslovja in tehnike.

Ključni pojmi: poklicno svetovanje, predstave o poklicu, poklicna profesionalizacija, praktično poklicno znanje.

687

Uvod

Sodobno družbo močno zaznamuje fleksibilizacija dela, ki jo spremljajo rahljanje vezi med sfero izobraževanja in trgov delovne sile, fluidnost delovnih nalog na ravni posameznika in organizacije ter vedno bolj avtonomno reguliranje dela s strani podjetij in delodajalskih organizacij. Omenjene procese v zadnjem obdobju spremljajo močni strukturni premiki pri vpisu mladih v izobraževalne programe: »Še sredi devetdesetih let je bilo razmerje med vpisom v gimnazijski program ter programe srednjih tehniških šol približno 1 : 2. To razmerje se je do danes skoraj povsem izenačilo« (Svetlik, 2004; Zgaga, 2004: 8).

* Dr. Samo Pavlin, asistent na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Dr. Ivan Svetlik, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Avtorja se za metodološko pomoč iskreno zahvaljujeta dr. Tini Kogovšek.

Poleg tega prihaja na sekundarni in terciarni stopnji izobraževanja v Sloveniji, pa tudi v drugih evropskih državah, do močnega upada vpisa na naravoslovno-tehniške programe. V zadnjem desetletju se je v terciarnem izobraževanju za približno tretjino zmanjšal vpis na naravoslovno-tehniške študijske smeri (Zgaga, 2004: 78), vpis na družboslovne in humanistične smeri pa se je v ustreznem odstotku povečal. Podoben trend je navzoč tudi v večini članic EU in OECD, zato države spremljanju vpisa na naravoslovno-tehniške izobraževalne programe namenjajo posebno pozornost (Eurostat, 2002–; OECD, 2004). Iz podatkov o trendih na trgu delovne sile je razvidno, da taka gibanja ne odražajo dejanskih potreb delodajalcev, temveč (pre)ogosto krenejo v nasprotno smer (UMAR, 2005: 15). Rezultat je izguba človeškega potenciala in strukturna brezposelnost.

V takih okoliščinah je pomembno vedeti, kako na izbiro izobraževalnega programa in poklica vplivajo dejavniki, ki jih teorija karijerne orientacije omenja kot najbolj pomembne. V prispevku bomo najprej ugotavljali, kako se vloga teh dejavnikov spreminja glede na stopnjo izobrazbe ter glede na poklicno skupino. Še posebej nas bodo zanimali poklici s področja naravoslovja in tehnike, ki predstavljajo tudi največji del opisanega vzorca. Ravno programi in poklici s področja naravoslovja in tehnike se namreč v zadnjem času soočajo s pomanjkanjem vpisa.

V drugem delu članka se bomo osredotočili na vprašanje, kako posamezni dejavniki izbire poklicne poti pripomorejo k realnosti poklicnih predstav in s tem k ustrežnejšim poklicnim odločitvam. Predpostavljamo namreč, da realnost poklicnih predstav pred vpisom v izobraževani program pomembno vpliva na kasnejšo motiviranost in zadovoljstvo pri delu, poklicno identifikacijo ter lastno percepcijo ugleda poklica.

Dejavniki, ki vplivajo na odločanje o vpisu v izobraževalni program

Za teoretsko izhodišče pri iskanju dejavnikov izbire izobraževalnih programov omenjamo dva teoretska pristopa: a) paradigmo lastnosti in zahtev in b) sklop teorij, ki pri kariernem odločanju proučuje predvsem vlogo ekonomskih dejavnikov. Paradigma lastnosti in zahtev izpostavlja osebne karakteristike posameznika kot tiste, ki naj bi se dolgoročno čim bolj skladale z zahtevami dela (Super, 1957; Holland 1973/1992). Drugi avtorji to povezavo nadgrajujejo z vplivom družine in socialnih omrežij (npr. Kinnier in drugi, 1990) ali pa upoštevajo tudi pretekle izkušnje z izobraževalnim sistemom (npr. Velden in Wolbers, 2004).

Nekatere druge teorije so do teh pogledov skeptične. Pravijo namreč, da prej kariera izbere posameznika kot obratno. V tej smeri naj bi posameznik zasledoval predvsem ekonomske priložnosti, ki mu prihajajo naproti. Schultz (1961), Becker (1962) in Thurow (1975) tako menijo, da so odločitve

posameznika o izbiri poklica in izobraževanja, ki do tega vodijo, izrazito odvisni od razpoložljivih delovnih mest in izobraževalnih programov.

V luči teoretske dihotomije med zunanji in notranji dejavniki, ki vplivajo na karierno odločanje, smo na podlagi lastne empirične raziskave² identificirali naslednje skupine dejavnikov, ki vplivajo na izbiro izobraževalnega programa oziroma poklicne poti (Kogovšek, Pavlin, 2007):

- a) *Pozitivne izkušnje z izobraževalnim sistemom in mediji.* Dejavniki v tej skupini so: dobre ocene v šoli, posamezni učitelji, ugled šole in mediji. Tak rezultat kaže, da so izkušnje z izobraževalnim sistemom povezane tudi z logiko izbire in spremljanja medijev.
- b) *Osebni interes.* Dejavniki v tej skupini sta prostočasne aktivnosti in osebno zadovoljstvo.
- c) *Materialni dejavniki in prijatelji.* Dejavniki v tej skupini so dober zaslužek, možnosti zaposlovanja, bližina šole (faktor časovne in materialne ekonomičnosti) ter prijatelji. Ti očitno predstavljajo obliko socialnega omrežja, ki temelji bodisi na reševanju eksistenčnih problemov bodisi na zadovoljevanju potrošniških potreb.
- č) *Negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom.* Dejavniki v tej skupini sta slabe ocene v šoli ter napačna odločitev ob prvem vpisu.
- d) *Starši predstavljajo svojo posebno skupino.* Očitno ta dejavnik izbire izobraževalnega programa ni povezan z nobenim drugim.

Na tem mestu nas bo najprej zanimalo, kako so posamezne skupine dejavnikov, ki vplivajo na izbiro izobraževalnega programa, med seboj povezane (N = 1449)³, v nadaljevanju prispevka pa bomo proučevali vsako skupino neodvisno od ostalih.

V tabeli 1 lahko opazimo več zmernih statističnih povezav. Med njimi velja še posebej izpostaviti pozitivno povezanost med dobrimi izkušnjami z izobraževalnim sistemom (dobrimi ocenami, učitelji ...) in materialnimi dejavniki. Na tej podlagi lahko predpostavljamo, da mladi izobraževalne programe povezujejo s čim boljšimi možnostmi udeležbe na trgu delovne sile. Poleg tega analiza kaže tudi na povezanost med starši in materialnimi dejavniki ter prijatelji in znanci – temeljna funkcija socialnega omrežja se torej kaže v skrbi za pozicioniranje na trgu delovne sile in dobrimi zaposlitvenimi priložnostmi.

² Raziskava je bila opravljena v sklopu projekta »Upravljanje poklicnega znanja kot podlaga za izbiro izobraževalne poti s poudarkom na naravoslovno-tehniških poklicih«, ki sta ga v obdobju med letoma 2005 in 2007 izvajali Fakulteta za družbene vede (Univerza v Ljubljani) in časopisna hiša Delo. V nena-ključni vzorec smo vključili tiste poklicne skupine, ki so čimbolj enakomerno razpršene glede na številčno zastopanost na slovenskem trgu delovne sile in imajo hkrati tudi najbolj prominentno zastombo v izobraževalnem sistemu – ne glede na izobrazbeno stopnjo.

³ Glej podlistek 2.

Tabela 1: Povezanost skupin dejavnikov, ki so vplivali na izbiro srednje šole (Pearsonov koeficient)

	Pozit. izkušnje z izob. sistemom in mediji	Osebni interes	Materialni dejavniki in prijatelji	Neg. izkušnje z izobraž. sistemom	Starši
Pozit. izkušnje z izob. sistemom in mediji	1	,256(**)	,380(**)	,057(*)	,257(**)
Osebni interes	,256(**)	1	,072(**)	-,162(**)	,039
Materialni dejavniki in prijatelji	,380(**)	,072(**)	1	,213(**)	,290(**)
Neg. izkušnje z izob. Sistemom	,057(*)	-,162(**)	,213(**)	1	,093(**)
Starši	,257(**)	,039	,290(**)	,093(**)	1

** Korelacija je značilna pri stopnji tveganja 0.01 (dvostranska).

* Korelacija je značilna pri stopnji tveganja 0.05 (dvostranska).

Rezultati v tabeli 1 poleg tega opozarjajo, da je osebni interes zelo šibko povezan z drugimi dejavniki, kar pomeni, da ga velja obravnavati ločeno od drugih dejavnikov in da se določen delež mladih vpisuje v izbran šolski program le na podlagi tega dejavnika. Skoraj enako kot za osebni interes velja za negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom, kar nakazuje, da so le-te bolj sporadične, kot da bi bile odvisne od socialnih omrežij ali materialnih interesov.

Podrobneje se na tem mestu v interpretacijo rezultatov ne bomo spuščali. Namesto tega nas bo v nadaljevanju zanimalo, kako se spreminja vpliv posameznih zgoraj naštetih faktorjev glede na stopnjo izobraževalnega programa in poklicno skupino.

Kako se spreminja vpliv dejavnikov izbire poklicne poti glede na stopnjo izobraževalnega programa in poklicno skupino?

V tem delu nas zanima, kako se spreminja vpliv prej opisanih skupin dejavnikov izbire poklicne poti glede na stopnjo izobraževalnega programa. Respondente smo glede na stopnjo zadnje formalno pridobljene izobrazbe razvrstili v štiri skupine: triletni srednješolski program, štiriletni srednješolski program, višja šola in visoka šola (visokošolski in univerzitetni program skupaj). Vprašali smo jih, kako so posamezni dejavniki vplivali pri odločitvi

za vpis v zadnjo državno priznano šolo: odgovarjali so s pomočjo Likertove progresivne lestvice od 1 do 5. V tabeli 2 prikazujemo povprečne vrednosti, pri čemer 1 pomeni zelo malo in 5 v zelo veliki meri.

*Tabela 2: Povprečne vrednosti skupin dejavnikov izbire zadnje formalno končane stopnje izobrazbe**

	Triletni srednje- šolski program	Štiriletni srednje- šolski program	Višješolski program	Visokošolski program
Pozit. izkušnje z izob. sistemom in mediji	1,92	2,00	2,15	2,30
Osebn interes	3,21	3,17	3,52	3,62
Materialni dejav- niki in prijatelji	2,61	2,36	2,31	2,14
Neg. izkušnje z izob. Sistemom	1,77	1,38	1,17	1,12
Starši	2,09	2,07	1,72	1,91

* F-test je pokazal, da so razlike pri stopnji značilnosti 5 % statistično značilne vsaj pri enem paru izobrazbenih skupin.

V tabeli 2 vidimo, da se vpliv različnih dejavnikov glede na izbiro zadnje državno priznane šole spreminja glede na stopnjo izobrazbe – v tem smislu je trend rangiranja dejavnikov skoraj enoličen. Temeljna ugotovitev, ki jo lahko razberemo iz gornje preglednice, pravi, da s stopnjo izobrazbe popušča materialni vpliv (in s tem povezan vpliv prijateljev): izobrazba kot taka postaja pomembnejša v smislu neposrednega zadovoljstva. To je povezano z osebnim interesom, ki se oblikuje na podlagi izkušenj in s stopnjo izobraževanja narašča.

Nadalje lahko ugotovimo, da se vpliv staršev šibi glede na višjo stopnjo izobraževalnega programa. To je sicer povezano tudi s starostnim obdobjem, v katerem se posameznik pred vpisov v izobraževalno institucijo nahaja. Ravno tako je z višjo stopnjo izobrazbe zaznati manjši vpliv negativnih izkušenj z izobraževalnim sistemom (slabe ocene, napačna odločitve): obratno pa drži za vlogo pozitivnih izkušenj z izobraževalnim sistemom.

Glede na predstavljene rezultate bi torej lahko rekli, da se v srednješolske programe vpisujejo mladi predvsem na podlagi nasvetov staršev in materialnih omejitev, na višje- in visokošolske programe pa na podlagi dobrih ocen in izkušenj s profesorji ter osebnega interesa. Ne glede na izobrazbo pa velja, da je najbolj pomemben faktor pri izbiri poklicne skupine osebni interes, najmanj pa negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom.

Če smo ugotovili, da na vpisne dejavnike vpliva stopnja zadnje formalne

izobrazbe, potem lahko pričakujemo, da to enako velja tudi za poklicno skupino: vloga vpisnih dejavnikov se namreč ne spreminja le glede na vertikalno stopnjo formalne izobrazbe, temveč je odvisna tudi od narave poklicnega dela ter različnih elementov poklicne profesionaliziranosti.

Za to analizo smo na tem mestu 1449 posameznikov združili v 60 različnih poklicnih skupin. Na tej agregirani ravni bomo primerjali range in povprečne ocene po dejavnikih izbire poklicne poti. Ti rezultati kažejo, kako močno je posamezni faktor poklicne izbire navzoč pri določeni poklicni skupini glede na ostale. Rezultate prikazujemo v tabelah 3 do 7. V vseh primerih smo respondente prosili, da ocenijo trditve, v kakšni meri so na njihove odločitve o izbiri zadnje šole vplivali posamezni dejavniki izbire (1 - sploh ne drži do 5 - povsem drži). Najprej nas v tabeli 3 zanima razvrstitev pozitivnih izkušenj z izobraževalnim sistemom.

Tabela 3: Razvrstitev povprečnih vrednosti, vpliva pozitivnih izkušenj z izobraževalnim sistemom na poklicno pot

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
1	Ekonomist v podjetju	2,53	26	Skrbnik premoženja	2,13
2	Odvetnik	2,50	27	Policist	2,08
3	Osnovnošolski učitelj	2,49	28	Elektrikar	2,07
4	Srednješolski učitelj	2,48	29	Tehnolog mehatronik	2,07
5	Kemijski tehnik	2,43	30	Obdelovalec kovin	2,06
6	Univerzitetni delavec	2,41	31	Farmacevt	2,04
7	Novinar	2,38	32	Živilski tehnik	2,03
8	Kemijski tehnolog	2,38	33	Farmaceutski tehnik	2,03
9	Svetovalec	2,37	34	Prevajalec	2,03
10	Višji svetovalec	2,35	35	Referent	2,03
11	Menedžer	2,33	36	Strelec	2,02
12	Prodajni inženir	2,32	37	Voznik	1,98
13	Prodajalec	2,31	38	Tajnik/tajnica	1,96
14	Osební bančnik	2,31	39	Kmet	1,94
15	Zdravnik	2,29	40	Zavarovalni zastopnik	1,93
16	Vzdrževalec	2,23	41	Elektrotehnik	1,93
17	Bančni komercialist	2,22	42	Elektrot. energetik	1,92
18	Inž. strojništva	2,21	43	Strojvodja	1,92
19	Programer	2,17	44	Inž. elektroenergetike	1,91
20	Inženir elektrotehnike	2,17	45	Zdravstveni tehnik	1,90
21	Živilski tehnolog	2,16	46	Monter	1,89
22	Strojni tehnik	2,16	47	Upravlavec mehanizacije	1,88
23	Disponent skladiščnik	2,15	48	Knjigovodja	1,88
24	Tehnolog lesarstva	2,14	49	Dekontaminator	1,87
25	Mag. farmacije	2,13	50	Vzdrževalec el. opreme	1,80

Nadaljevanje tabele 3

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
51	Mizar	1,78	56	Višja medicinska sestra	1,72
52	Blagajnik	1,77	57	Avtomehanik	1,71
53	Poslovodja	1,76	58	Vzgojitelj	1,60
54	Vodja linije	1,75	59	Kadrovik	1,38
55	Prometnik	1,74	60	Frizer	1,32

Skladno z ugotovitvami, ki smo jih predstavili v tabeli 3, tudi ugotavljamo, da so se na vrhu lestvice znašli predvsem tisti poklici, ki utemeljujejo svoje delo na univerzitetni izobrazbi. Gre predvsem za tiste poklice, ki so posamezniku blizu izkustveno oziroma neposredno ali skozi njihovo vrednote-nje, ki ga izkazujejo različna socialna omrežja. V tem kontekstu so se na vrhu lestvice pojavili predvsem bolj družboslovno naravnani poklici, med njimi tudi osnovno- in srednješolski učitelj. Poleg teh so se izmed bolj profesionaliziranih poklicev med prvimi desetimi znašla odvetnik in novinar, zdravnik kot najbolj prominentna profesija pa je zasedel šele 15. mesto. Izmed naravoslovno-tehniških poklicev sta se visoko uvrstila le kemijski tehnik in tehnolog: očitno ju je za to delo navdahnili šolski sistem.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da se je precej na repu lestvice znašla višja medicinska sestra: podobno polarizacijo med glavno profesijo in podporno profesijo lahko opazimo tudi pri poklicu učitelj *versus* vzgojitelj (pri medicinski sestri predstavlja poklicni »antipol« seveda zdravnik). To si je sicer moč interpretirati na različne načine, najtežje pa se znebimo občutka, kot da so podporne profesije in izobraževalne poti do njih izhod v sili za tiste posameznike, ki so dosegli v šolskem sistemu slabše ocene.

Precej drugačno skupino, kot so pozitivne izkušnje z izobraževalnim sistemom, predstavlja osebni interes. Merili smo ga z dvema spremenljivkama, in sicer: a) želja delati tisto, kar mi ponuja osebno zadovoljstvo, ter b) aktivnosti, s katerimi se je posameznik ukvarjal ob šoli. Osebni interes lahko predstavlja komplementarno komponento formalnemu izobraževalnemu sistemu, v nekaterih pomenih pa tudi alternativno: med obema skupinama smo v tabeli 1 ugotovili zgolj šibko korelacijo. Rezultate prikazujemo v tabeli 4. Skladno z ugotovitvami v tabeli 1 smo tudi v tabeli 4 potrdili, da ima *osebni interes* največji vpliv na izbiro visokošolskih programov in poklicev (programer, inženir elektrotehnike, srednje- in osnovnošolski učitelj ter prevajalec). Če so pozitivne izkušnje z izobraževalnim sistemom najbolj pomembne pri družboslovnih poklicih, pa pri osebni interesu takih razlik ne moremo opaziti. Na šestem mestu lestvice se je pojavil celo tehniški srednješolski poklic – avtomehanik, ki se očitno izrazito staplja z aktivnostmi v prostem času. Sicer pa je osebni interes najmanj pomemben pri srednješol-

Tabela 4: Razvrstitev povprečnih vrednosti, vpliva osebnega interesa na poklicno pot

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
1	Programer	4,37	31	Kemijski tehnik	3,28
2	Inženir elektrotehnike	4,17	32	Prodajalec	3,27
3	Srednješolski učitelj	4,09	33	Ekonomist v podjetju	3,25
4	Osnovnošolski učitelj	4,07	34	Kemijski tehnolog	3,24
5	Prevajalec	3,94	35	Skrbnik premoženja	3,23
6	Avtomehanik	3,88	36	Policist	3,22
7	Novinar	3,77	37	Vzgojitelj	3,21
8	Tehnolog lesarstva	3,73	38	Živilski tehnik	3,20
9	Prodajni inženir	3,71	39	Tajnik/tajnica	3,18
10	Živilski tehnolog	3,71	40	Poslovodja	3,17
11	Menedžer	3,70	41	Zdravstveni tehnik	3,17
12	Elektrotehnik	3,68	42	Višja medicinska sestra	3,13
13	Vzdrževalec	3,68	43	Upravljavac mehanizacije	3,12
14	Inž. elektroenergetike	3,64	44	Osebni bančnik	3,11
15	Univerzitetni delavec	3,63	45	Višji svetovalec	3,11
16	Svetovalec	3,59	46	Obdelovalec kovin	3,10
17	Odvetnik	3,56	47	Knjigovodja	3,06
18	Kmet	3,53	48	Tehnolog mehatronik	3,06
19	Inž. strojništva	3,52	49	Bančni komercialist	3,06
20	Vzdrževalec el. opreme	3,51	50	Monter	3,05
21	Zdravnik	3,50	51	Frizer	3,04
22	Farmacevt	3,48	52	Elektrot. energetik	3,02
23	Mag. farmacije	3,47	53	Dekontaminator	2,96
24	Vodja linije	3,46	54	Zavarovalni zastopnik	2,96
25	Disponent skladiščnik	3,44	55	Referent	2,94
26	Strelec	3,42	56	Blagajnik	2,91
27	Strojni tehnik	3,36	57	Farmacevtski tehnik	2,85
28	Voznik	3,33	58	Mizar	2,76
29	Strojvodja	3,30	59	Kadrovik	2,67
30	Elektrikar	3,29	60	Prometnik	2,48

skih poklicih, in sicer ne glede na družboslovno oziroma naravoslovno-tehniško usmeritev: na zadnjih petih mestih so se znašli blagajnik, farmacevtski tehnik, mizar in prometnik, med njimi tudi kadrovik, ki ga sicer zasedajo posamezniki z višješolsko ali univerzitetno izobrazbo.

Glede na motivacijske teorije je osebnemu interesu nasprotna kategorija materialnih dejavnikov (poimenovane so higieniki), ki smo jim v našem modelu dodali še prijatelje (za interpretacijo glej točko 2). Rezultate prikazujemo v tabeli 5.

Tabela 5: Razvrstitev povprečnih vrednosti, vpliva materialnih dejavnikov in prijateljev na poklicno pot

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
1	Tehnolog mehatronik	3,07	31	Menedžer	2,40
2	Obdelovalec kovin	3,01	32	Tajnik/tajnica	2,40
3	Kemijski tehnik	2,99	33	Inž. strojništva	2,39
4	Upravljevac mehanizacije	2,98	34	Inženir elektrotehnike	2,39
5	Elektrikar	2,96	35	Višji svetovalec	2,37
6	Knjigovodja	2,91	36	Mag. farmacije	2,37
7	Vodja linije	2,90	37	Zavarovalni zastopnik	2,33
8	Tehnolog lesarstva	2,77	38	Blagajnik	2,32
9	Prodajni inženir	2,77	39	Skrbnik premoženja	2,30
10	Vzdrževalec el. opreme	2,73	40	Prometnik	2,27
11	Živilski tehnik	2,70	41	Strojvodja	2,27
12	Elektrotehnik	2,70	42	Inž. elektroenergetike	2,25
13	Vzdrževalec	2,70	43	Elektrot. energetik	2,23
14	Referent	2,68	44	Avtomehanik	2,21
15	Osební bančnik	2,66	45	Svetovalec	2,16
16	Voznik	2,64	46	Živilski tehnolog	2,12
17	Dekontaminator	2,62	47	Policist	2,11
18	Disponent skladiščnik	2,60	48	Univerzitetni delavec	2,09
19	Prodajalec	2,59	49	Programer	2,05
20	Farmaceutski tehnik	2,58	50	Farmacevt	2,04
21	Bančni komercialist	2,57	51	Osnovnošolski učitelj	2,03
22	Kmet	2,57	52	Poslovodja	1,99
23	Odvetnik	2,56	53	Zdravstveni tehnik	1,94
24	Strojni tehnik	2,52	54	Zdravnik	1,70
25	Kemijski tehnolog	2,51	55	Srednješolski učitelj	1,63
26	Monter	2,50	56	Prevajalec	1,58
27	Kadrovik	2,50	57	Frizer	1,57
28	Mizar	2,47	58	Višja medicinska sestra	1,54
29	Ekonomist v podjetju	2,47	59	Novinar	1,50
30	Strelec	2,46	60	Vzgojitelj	1,49

Rezultati v tabeli 5 kažejo, da imajo materialni dejavniki največ vpliva pri šolskih programih, ki vodijo v tehniške poklice. Na vrhu lestvice so se znašli tehnolog mehatronik, obdelovalec kovin, kemijski tehnik, upravljevac mehanizacije in elektrikar. Šele nato se pojavi knjigovodja kot bolj družboslovno naravnán poklic, vendar se lestvica znova nadaljuje z izrazito naravoslovno-tehniškimi poklici.

Na repu lestvice so se znašli predvsem tisti poklici, ki jih v visokošolskem prostoru opisujemo kot družboslovne (npr. prevajalec, novinar), v srednje-

šolskem pa kot storitvene (npr. frizer, prevajalec). Med njimi je tudi nekaj naravoslovno humanističnih (npr. višja medicinska sestra), ki so bolj socialno kot tehnično naravnani. Sicer lahko ponovimo ugotovitev iz tabele 1, da imajo materialni dejavniki večji pomen pri srednješolskih kot terciarnih izobraževalnih programih.

V nadaljevanju se vračamo na tisto skupino dejavnikov, ki so povezane z izobraževalnim sistemom, vendar tokrat z negativno konotacijo: slabimi ocenami in napačnimi kariernimi odločitvami.

Tabela 6: Razvrstitev povprečnih vrednosti, vpliva negativnih izkušenj v izobraževalnem sistemu na poklicno pot

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
1	Prodajalec	2,27	31	Tehnolog mehatronik	1,29
2	Mizar	2,13	32	Frizer	1,29
3	Upravljaavec mehanizacije	1,95	33	Strojni tehnik	1,27
4	Vzdrževalec	1,93	34	Tehnolog lesarstva	1,27
5	Elektrikar	1,85	35	Novinar	1,27
6	Obdelovalec kovin	1,80	36	Univerzitetni delavec	1,25
7	Blagajnik	1,74	37	Kemijski tehnolog	1,24
8	Zavarovalni zastopnik	1,72	38	Prometnik	1,24
9	Monter	1,71	39	Prevajalec	1,22
10	Voznik	1,69	40	Zdravstveni tehnik	1,22
11	Elektrot. energetik	1,68	41	Inž. strojništva	1,22
12	Kmet	1,58	42	Odvetnik	1,19
13	Referent	1,53	43	Osnovnošolski učitelj	1,17
14	Strelec	1,50	44	Skrbnik premoženja	1,17
15	Dekontaminator	1,50	45	Svetovalec	1,16
16	Tajnik/tajnica	1,47	46	Farmacevtski tehnik	1,15
17	Disponent skladiščnik	1,44	47	Višji svetovalec	1,14
18	Vodja linije	1,42	48	Menedžer	1,13
19	Avtomehanik	1,42	49	Zdravnik	1,12
20	Živilski tehnik	1,40	50	Srednješolski učitelj	1,09
21	Bančni komercialist	1,40	51	Kadrovik	1,08
22	Policist	1,38	52	Programer	1,07
23	Knjigovodja	1,38	53	Ekonomist v podjetju	1,06
24	Elektrotehnik	1,37	54	Živilski tehnolog	1,06
25	Kemijski tehnik	1,36	55	Višja medicinska sestra	1,04
26	Vzdrževalec el. opreme	1,35	56	Farmacevt	1,04
27	Poslovodja	1,35	57	Prodajni inženir	1,00
28	Vzgojitelj	1,35	58	Mag. farmacije	1,00
29	Strojvodja	1,33	59	Inženir elektrotehnike	1,00
30	Osební bančnik	1,30	60	Inž. elektroenergetike	1,00

V tabeli 6 lahko opazimo, da ta skupina dejavnikov relativno šibko vpliva na izbiro poklicne poti: povprečne vrednosti vpliva so namreč občutno manjše kot pri drugih skupinah poklicev. Ne glede na to pa lahko v tabeli zasledimo jasno polarizacijo med skupino srednješolskih poklicev (zgornja polovica lestvice) ter višje- in visokošolskih poklicev (spodnja polovica lestvice). Tudi v tem primeru rezultati sprožajo različne asociacije, med katerimi je najbolj očitna morda ugotovitev, da tisti, ki niso bili uspešni že v srednji šoli, le redko nadaljujejo svojo poklicno pot. Nazadnje v tabeli 7 predstavljamo še vpliv, ki ga imajo na izbiro poklicne poti starši.

Tabela 7: Razvrstitev povprečnih vrednosti, vpliva staršev na poklicno pot

Rang	Poklici	Povprečna vrednost	Rang	Poklici	Povprečna vrednost
1	Odvetnik	3,25	31	Policist	1,96
2	Kmet	2,89	32	Blagajnik	1,96
3	Ekonomist v podjetju	2,88	33	Mizar	1,95
4	Elektrikar	2,65	34	Mag. farmacije	1,93
5	Monter	2,62	35	Elektrot. energetik	1,92
6	Obdelovalec kovin	2,60	36	Inženir elektrotehnike	1,92
7	Osebn. bančnik	2,50	37	Svetovalec	1,90
8	Strelec	2,46	38	Vzgojitelj	1,88
9	Vzdrževalec	2,43	39	Živilski tehnolog	1,88
10	Univerzitetni delavec	2,38	40	Kemijski tehnolog	1,87
11	Bančni komercialist	2,36	41	Inž. strojništva	1,87
12	Strojnik	2,36	42	Prometnik	1,86
13	Farmaceutski tehnik	2,29	43	Programer	1,83
14	Prodajalec	2,29	44	Avtomehanik	1,77
15	Živilski tehnik	2,27	45	Tehnolog mehatronik	1,76
16	Farmacevt	2,25	46	Srednješolski učitelj	1,76
17	Vodja linije	2,23	47	Knjigovodja	1,75
18	Strojvodja	2,20	48	Osnovnošolski učitelj	1,67
19	Kemijski tehnik	2,19	49	Prevajalec	1,67
20	Elektrotehnik	2,16	50	Poslovodja	1,65
21	Dekontaminator	2,15	51	Tehnolog lesarstva	1,64
22	Vzdrževalec el. opreme	2,15	52	Zdravstveni tehnik	1,63
23	Zdravnik	2,10	53	Novinar	1,60
24	Tajnik/tajnica	2,07	54	Voznik	1,53
25	Upravljevalec mehanizacije	2,06	55	Višja medicinska sestra	1,52
26	Disponent skladiščnik	2,06	56	Menedžer	1,41
27	Referent	2,06	57	Skrbnik premoženja	1,40
28	Višji svetovalec	2,02	58	Kadrovik	1,33
29	Zavarovalni zastopnik	2,00	59	Frizer	1,29
30	Prodajni inženir	2,00	60	Inž. elektroenergetike	1,00

Na vrhu so poklici, za katere se posamezniki odločajo pod vplivom staršev oziroma družinskih omrežij. Sklepamo lahko, da so ti poklici tudi sami bolj nagnjeni k oblikovanju in izrabi socialnih omrežij pri svojem delovanju. Pri tem je zanimivo, da izobrazba, stopnja profesionaliziranosti ter naravoslovno-tehniška oziroma družboslovna naravnost poklica kake posebno velike vloge ne igrata: na to mesto očitno stopa družinska tradicija.

Preden strnemo ugotovitve, pa bomo v naslednjem poglavju preverili še eno temeljno vlogo opisanih skupin dejavnikov. Zanimalo nas bo namreč, kako ti vplivajo na realnost poklicnih predstav.

Kako različni dejavniki vplivajo na realnost poklicnih predstav?

V prejšnjem razdelku smo ugotavljali, kako pomembne za izbiro poklicne poti so različne temeljne skupine dejavnikov: pozitivne in negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom, starši, osebni interes in materialni dejavniki. Rezultate smo primerjali po 60 različnih poklicnih skupinah.

V tem poglavju bomo ta pogled še nadgradili. S pomočjo linearne regresije ($N = 1449$)⁴ bomo ugotavljali, kateri izmed predstavljenih dejavnikov najbolj pomembno vplivajo na realnost poklicnih predstav. Koncept realnosti poklicnih pričakovanj namreč združuje osebne karakteristike posameznika z zunanjim vplivom okolja. Na podlagi predpostavke, da je posameznik izbral tisto poklicno pot, ki jo je v danih okoliščinah tudi osebno najbolj preferiral, tako pojasnjuje, kako so se poklicna pričakovanja »ujela« s točno določenim delovnim mestom. Vpliv petih že prej predstavljenih skupin dejavnikov na realnost poklicnih predstav prikazujemo v tabeli 8.

Tabela 8: Linearni regresijski model vpliva zunanjih dejavnikov vpliva na izbiro izobraževalnega programa na realnost poklicnih predstav.

Regresijski model	R ²	Standardna napaka ocene	F	Stopnja značilnosti
-	,101	1,176	32,306	,000

	Standardiziran parcialni regresijski koeficient β
Pozitivne izkušnje z izob. Sistemom	,041
Osebni interes	,276***
Materialni dejavniki in prijatelji	,061**
Negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom	-,076***
Starši	-,035

*** $p < 0,01$ ** $0,01 < p < 0,05$ * $0,05 < p < 0,10$

⁴ Tudi v tem primeru smo analizirali rezultate raziskave, ki smo jo opisali v podlistku 2.

Rezultati v tabeli 8 kažejo, da je regresijski model statistično značilen. Spremenljivke dejavnikov vpliva na izbiro programa pojasnjujejo 10,1 odstotka variance realnosti poklicnih predstav. Iz rezultatov lahko razberemo, da pozitivno statistično značilno na realnost poklicnih predstav vplivajo osebni interes (stopnja tveganja: 1 odstotek) in materialni dejavniki ter prijatelji (stopnja tveganja: 5 odstotkov): bolj kot so na izbiro poklicne poti vplivali dejavniki iz omenjenih skupin, bolj se poklicne predstave pred vpisom v izobraževalni program skladajo z naravo poklicnega dela, potem ko posamezniki zapustijo izobraževalni program in stopijo v svet dela. Statistično negativen vpliv imajo negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom (stopnja tveganja: 1 odstotek): bolj ko je ta dejavnik vplival na izbiro poklicne poti, slabše se poklicne predstave pred vpisom v izobraževalni program skladajo z dejanskim poklicnim delom po koncu izobraževalnega programa.

Ti rezultati so še zlasti pomembni zato, ker ima realnost poklicnih predstav pred vpisom v zelen izobraževalni program velik vpliv na kasnejšo uspešnost opravljanja poklicnega dela, ki se kaže prek poklicne identifikacije, motiviranosti in lastni predstavi o ugledu poklica v družbi. Zato so dejavniki, ki vplivajo na poklicne odločitve, pomembni tudi v luči upravljanja s človeškimi viri.

Če smo argumentacijo v tem delu gradili na predpostavki, da na realnost poklicnih predstav in s tem na ustreznost poklicnega odločanja vplivajo predvsem osebni in zunanji dejavniki (starši, prijatelji, osebni interes, materialni motivi ipd.), v nadaljevanju to logiko dopolnjujemo. Zanima nas, kako poleg omenjenih dejavnikov na ustreznost poklicnih predstav vpliva tudi sama narava poklicnega znanja in ostalih elementov poklicne profesionalizacije. Le na podlagi te predpostavke bomo lahko preverili temeljno hipotezo, ki smo jo orisali v uvodu in jo na tem mestu še bolj izostrimo:

»Do neravnovesja pri poklicnem odločanju prihaja zaradi netočnih, nerelevantnih predstav in informacij o poklicih. Percepcija in ugled poklicev namreč temeljita na 'eksternih' elementih poklicne profesionalizacije, manj pa na poznavanju notranje transformacije poklicnega znanja, ki predstavlja jedro poklica.«

V nadaljevanju bomo torej najprej začrtali ustrezne teoretske okvire, na podlagi katerih bomo potem predstavljeni regresijski model nadgradili.

Kako poklici kličejo v poklic?

Teorija sociologije profesij opozarja, da je vzročna zveza med zahtevnostjo in kompleksnostjo poklicnega dela ter ostalimi elementi poklicne profesionalizacije, med katerimi teorija na prvo mesto postavlja poklicu komplementarni izobraževalni program, lahko vprašljiva in slabo raziskana (Abbott, 1988; Freidson, 2001). V tem pogledu menimo, da je najbolj prikladna možnost za medpoklicno primerjavo v dihotomiji med praktičnim poklicnim znanjem in ostalimi elementi poklicne profesionalizacije.

Praktično poklicno znanje lahko opišemo kot temeljni element vsakega poklica, pri čemer pa so za širšo (med)poklicno primerjavo še posebno primerni štirje procesi pretvorbe znanja, in sicer: socializacija (tiho znanje v tiho), eksternalizacija (tiho znanje v izraženo), kombinacija (izraženo znanje v izraženo) ter internalizacija (izraženo znanje v tiho). Teoretična izhodišča za omenjene štiri procese sta oblikovala japonska avtorja Nonaka in Takeuchi (1995), pri čemer sta internalizacijo in socializacijo opisala kot dve komplementarni obliki učenja, eksternalizacijo in kombinacijo pa kot dve obliki izražanja naučenega.⁵

Znanje oziroma najbolj vidne elemente poklicev najbolje opisuje funkcionalistična struja teorije poklicne profesionalizacije (Durkheim, 1957 [1898–00]; Parsons, 1954; Beckman, 1990). Ta poleg izobraževalnega programa najbolj pogosto omenja še etične kodekse, poklicne organizacije (društva, zbornice), pa tudi bolj »intrinzične« elemente, kot so poklicna identiteta, etičnost poklicnega delovanja ter poklicna reguliranost. V nadaljevanju se bomo omejili predvsem na vlogo teh treh elementov⁶: zanimalo nas bo, kako vplivajo na realnost poklicnih predstav.

Na teh teoretskih izhodiščih v nadaljevanju predstavljamo tri regresijske modele (glej tabelo 9). V modelu A (ponovitev modela iz tabele 8) smo znova prikazali, kako na realnost poklicnih predstav vplivajo tisti elementi, ki jih teorija poklicne profesionalizacije omenja kot najbolj pomembne pri kariernem odločanju (izkušnje z izobraževalnim sistemom, materialni dejavniki ...). V modelu B bomo te elemente nadgradili še z elementi pretvorbe praktičnega poklicnega znanja (socializacija, eksternalizacije, kombinacija in internalizacija), nato pa v modelu C še z elementi poklicne profesionalizacije (poklicna identiteta, poklicna etika in percipirana poklicna reguliranost).⁷

⁵ Izpeljava indikatorjev je obširno razložena v Pavlin (2007a)

⁶ Ravno ti dejavniki so tisti, ki so po našem mnenju najbolj primerni za medpoklicno primerjavo (Pavlin, 2007a); prav tam je obrazložena tudi operacionalizacija indikatorjev.

⁷ Ekstrinzičnih elementov poklicne profesionalizacije, med katerimi teorija poklicne profesionaliziranosti na prvem mestu omenja izobraževalni program ter njegovo vlogo pri regulaciji dostopa do dela, na tem mestu ne bomo proučevali, saj bi nas to lahko privedlo v tautološko zanko: ista spremenljivka bi se pojavila kot odvisna in neodvisna spremenljivka hkrati.

Tabela 9: Linearni regresijski model vpliva zunanjih dejavnikov vpliva na izbiro izobraževalnega programa na realnost poklicnih predstav

Regresijski modeli	Model A	Model B	Model C
	(ponovitev rezultatov iz tabele 8)		
	Stand. β	Stand. β	Stand. β
Dejavniki, ki vplivajo na izbiro poklicne poti (ponovitev)			
Pozitivne izkušnje z izob. Sistemom	,041	,043	-,023
Osební interes	,276***	,270***	,157***
Material dejavniki in prijatelji	,061**	,057**	,092***
Negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom	-,076***	-,073***	-,039
Starši	-,035	-,035	-,047*
Procesi pretvorbe praktičnega poklicnega znanja			
Socializacija	-	-,009	-,023
Eksternalizacija	-	,053	,025
Kombinacija	-	-,048	-,046
Internalizacija	-	,025	-,016
Ostali elementi profesionalizacije			
Identiteta	-	-	,305***
Etika	-	-	,046*
Reguliranost	-	-	,140***
Statistični modeli			
N	1449	1449	1449
R ²	,101	,102	,211
Standardna napaka ocene	1,176	1,177	1,104
F	32,306***	17,938***	31,399***

***p < 0,01; **0,01 < p < 0,05; *0,05 < p < 0,10

V tabeli 9 smo prikazali tri regresijske modele, ki kažejo vpliv različnih dejavnikov na realnost poklicnih predstav. Modelu A (glej interpretacijo pod tabelo 8) smo v modelu B dodali štiri kontrolne spremenljivke pretvorbe praktičnega poklicnega znanja (socializacija, eksternalizacija, kombinacija

in internalizacija). Odstotek pojasnjene variance se skorajda ne spremeni, marginalna statistična značilnost se nakazuje (ni pa potrjena) le pri procesu kombinacije: bolj je poklic intenziven v tem procesu izražanja znanja (izraženo znanje v izraženo, npr. prepisovanje podatkov in informacij), manj se predstave o poklicu pred vpisom v izobraževalni program skladajo s kasnejšo realnostjo pri opravljanju dela. Vloga petih dejavnikov, ki vplivajo na realnost poklicnih predstav, pa se ob upoštevanju pretvorbe znanja skorajda v ničemer ne spremeni.

Do povsem drugačnih ugotovitev vodi model C. V tem modelu smo petim dejavnikom, ki vplivajo na realnost poklicnih odločitev in štirim dejavnikom pretvorbe praktičnega poklicnega znanja, dodali tri zunanje elemente poklicne profesionalizacije (identiteta, etika, reguliranost). Odstotek pojasnjene variance se v primerjavi z modelom A (10,1 odstotka) in modelom B (10,2 odstotka) povzpne na 21,1 odstotka, saj so vsi trije dejavniki statistično značilni. Vloga prejšnjih dejavnikov se spremeni: okrepi se pomen materialnih dejavnikov, vloga osebnega interesa se nekoliko zmanjša, negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom pa niso več statistično značilne. V tem modelu se kot marginalno statistično značilna pokaže vloga staršev. Zunanji elementi poklicne profesionalizacije skorajda ne spremenijo pomena pretvorbe praktičnega poklicnega znanja: vsi štirje elementi (socializacija, eksternalizacija, internalizacija in socializacija) še vedno skoraj v ničemer ne prispevajo k realnosti poklicnih predstav.

Na podlagi teh rezultatov lahko potrdimo, da se pri dejavnikih identifikacije s svojim delom, moralni zavezanosti pri izvajanju poklicnih nalog in reguliranosti kažejo močne statistično značilne povezave z ustreznostjo predstav o delu pred vpisom v izobraževalni program. Poklicni izvajalci, ki a) se bolj identificirajo s svojim delom, b) se v večji meri čutijo moralno zavezane izvajanju svojih poklicnih nalog in c) menijo, da je njihovo delo bolj regulirano, imajo bolj točne predstave o delu pred vpisom. Se pravi, da poklicna identiteta, etika in reguliranost poklicev sevajo v okolje in pomagajo pri oblikovanju ustreznih poklicnih predstav. Pri tem velja omeniti, da imajo družboslovno naravnani poklici bolj poudarjen element etičnega delovanja ter poklicne reguliranosti kot naravoslovno-tehniški⁸, element poklicne identitete pa statistično značilnih razlik ni pokazal.

⁸ Iz vzorca 1449 posameznikov smo izbrali 1108 tistih, ki opravljajo tipično naravoslovno oziroma družboslovne poklice: storitvene poklice smo iz testa izpustili, saj bi jih težko uvrstili v eno ali drugo skupino. Povprečna vrednost etičnega delovanja je bila pri naravoslovno-tehniških poklicih 2,22, pri družboslovnih pa 2,36 (Bonferronijev test je pokazal, da je razlika statistično značilna pri stopnji značilnosti 5 odstotkov). Povprečna vrednost poklicne reguliranosti je bila pri naravoslovno-tehniških poklicih 2,37, pri družboslovnih pa 2,47 (Bonferronijev test je pokazal, da je razlika statistično značilna pri stopnji značilnosti 10 odstotkov). V obeh primerih je bila uporabljena Likertova lestvica od 1 do 5, pri čemer je 1 pomenila najmanj izražen element poklicne profesionalizacije, 5 pa najbolj. Pri poklicni identiteti statistično značilnih razlik nismo ugotovili.

Tako lahko potrdimo glavno hipotezo v tem prispevku, ki predpostavlja, da *percepcija in ugled poklicev temeljita na »eksternih« elementih poklicne profesionalizacije, manj pa na poklicnem znanju.*

To vprašanje bomo v nadaljevanju še razširili: zanimalo nas bo, ali se pomen petih dejavnikov, ki vplivajo na realnost poklicnih predstav, kako spreminja glede na naravoslovno-tehniško in družboslovno področje.

Ali se dejavniki, ki vplivajo na izbiro poklicne poti, razlikujejo med naravoslovno-tehniškimi in družboslovnimi poklici?

V tem delu nas zanima, ali se v luči izbire izobraževalnega programa naravoslovno-tehniški poklici razlikujejo od družboslovnih. Med seboj primerjamo povprečne vrednosti in statistično značilne razlike med naravoslovno-tehniškimi in družboslovnimi poklici, ki so vplivali na izbiro srednje šole. Poleg tega nas zanima, ali med naravoslovno-tehniškimi in družboslovnimi poklici obstajajo statistično značilne razlike glede na skladnost poklicnih predstav pred vpisom v izobraževalni program in dejanskim stanjem.⁹ Uporabili smo Likertovo lestvico od 1 do 5: 1 je pomenila najmanj izražen dejavnik, 5 pa najbolj. Ista ocenjevalna lestvica je bila uporabljena tudi pri ocenjevanju skladnosti poklicnih predstav pred vpisom v izobraževalni program iz perspektive trga delovne sile.

Tabela 10: Povprečne vrednosti in statistično značilne razlike med naravoslovno-tehniškimi in družboslovnimi poklici, ki so vplivali na izbiro srednje šole (F-test)

Uvrstitev v poklicno skupino	Naravoslovno-tehniški poklici	Družboslovni poklici	F statistika
Pozitivne izkušnje z izob. sistemom	2,04	2,19	9,289***
Osebni interes	3,42	3,37	,486
Material dejavniki in prijatelji	2,55	2,24	42,251***
Negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom	1,38	1,33	1,742
Starši	2,12	1,94	6,333***
Realnost poklicnih predstav	2,86	2,70	4,487**

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,05 < p < 0,10$

⁹ Tudi v tem primeru smo iz vzorca 1449 posameznikov izbrali 1108 tistih, ki opravljajo tipično naravoslovne ali pa družboslovne poklice (storitvene poklice smo iz testa izpustili).

Rezultati v tabeli 10 kažejo, da se med naravoslovno-tehniškimi in družboslovnimi poklici posamezni dejavniki vpliva na izbiro izobraževalnih razlikujejo. Ugotovimo lahko, da primerjalno med skupinama k odločitvam na družboslovne izobraževalne programe bolj vplivajo pozitivne izkušnje z izobraževalnim sistemom, k vpisu na naravoslovno-tehniške poklice pa materialni dejavniki in prijatelji ter starši (v obeh primerih je stopnja tveganja 1 odstotek). Poleg tega smo v tabeli 10 ugotovili, da so poklicne predstave pri naravoslovno-tehniških poklicih pred izbiro izobraževalnega programa bolj točne kot pri družboslovju. Razlika je relativno majhna, je pa statistično značilna pri stopnji značilnosti 5 odstotkov.

Sklep

V tem prispevku smo se na podlagi empirične raziskave s poudarkom na naravoslovno-tehniških poklicih osredotočili na preverjanje vpliva tistih skupin dejavnikov, ki najbolj pomembno vplivajo na izbiro poklica. Poznavanje vloge izkušenj z izobraževalnim sistemom, osebnega interesa, materialnih dejavnikov, prijateljev ter staršev je pri izbiri poklicne poti za teorijo karierne orientacije in politike, ki iz tega izhaja, ključnega pomena. Na podlagi vplivanja na te dejavnike namreč lahko država in delodajalci uravnotežijo vpis mladih v njim in trgu dela najbolj primerne izobraževalne programe.

Najprej smo ugotovili, da s stopnjo izobrazbe popušča vpliv materialnih dejavnikov, krepí pa se vloga osebnega interesa. Na tej podlagi smo sklepali, da se s prehodom na višje izobrazbene ravni posamezniki vse bolj identificirajo s svojo izobraževalno vlogo oziroma vlogo dijaka in študenta in da iz tega črpajo svoje zadovoljstvo. S tem pa se ravno pod vplivom izobraževalnih izkušenj vse bolj profilira tudi njihov osebni interes.

Te ugotovitve je jasno potrdila tudi medpoklicna primerjava. V njej smo potrdili ugotovitev, da je vpliv pozitivnih izkušenj z izobraževalnim sistemom in osebni interes najmočnejši pri tistih poklicih, ki temeljijo na univerzitetni izobrazbi, in natančneje videli, kateri poklici se po tem dejavniku uvrščajo v vrh lestvice. Materialni dejavniki so se pokazali kot najbolj pomembni pri »srednješolskih« poklicih, še posebej pri naravoslovno-tehniških. Srednješolski poklici so sicer tudi najbolj podvrženi vplivu negativnih izkušenj z izobraževalnim sistemom, medtem ko posebne tipologije pri vplivu staršev nismo mogli zaslediti.

V nadaljevanju prispevka nas je zanimalo, kako proučevani dejavniki, ki vplivajo na poklicne odločitve, vplivajo na realnost poklicnih predstav. Ugotovili smo, da bolj kot sta na poklicno odločanje vplivala na prvi pogled diametralna dejavnika osebni interes in materialni dejavniki, boljša je bila realnost poklicnih predstav, v obratni smeri pa so na realnost poklicnih predstav vplivale negativne izkušnje z izobraževalnim sistemom. Naslednja

ugotovitev tega prispevka izhaja iz izhodiščne hipoteze. Ugotovili smo, da poleg omenjenih dejavnikov na izbiro izobraževalnega programa in s tem na poklicno pot ne vpliva toliko sama narava praktičnega poklicnega znanja, temveč bolj zunanja dejavnika poklicne profesionalizacije – predvsem poklicna identiteta in poklicna reguliranost.

Na podlagi rezultatov lahko zapišemo, da bi morala praksa izvajanja kariernih orientacij svojo vlogo izrazito okrepiti na področju širjenja informacij o naravi poklicnega dela. Dogaja se namreč, da se elementi poklicne profesionaliziranosti pri novih in hitro se spreminjajočih poklicih ne izrazijo dovolj jasno v zunanjih elementih poklicne profesionaliziranosti (v ustreznem izobraževalnem programu, podobi poklica v javnosti, ki vpliva na identiteto izvajalcev, ...). To velja zlasti za naravoslovno-tehniške poklice, ki jim tehnologija v svetu dela vedno hitreje odpira nove priložnosti.

Kakšne naj bi torej bile prve poteze? Ugotoviti bi bilo treba, katere so tiste institucije in mehanizmi, ki lahko krepijo osebni interes mladih ter vplivajo na njihove prostočasne aktivnosti. Še posebno zanimivo je vprašanje, do kakšne mere lahko to vlogo prevzamejo izobraževalne institucije. Podrobneje bi bilo treba raziskati ugotovitev, zakaj le-te ne vplivajo najboljše na realnost poklicnih predstav. Morda imajo premalo povezav s prakso in premalo vlagajo v prostočasne aktivnosti dijakov in študentov. Izjemnega pomena sta tudi zasnova in didaktična izvedba predmetov, ki so podlaga naravoslovnih in tehničnih študijev. Drug pomemben dejavnik so poklici sami. Potrebno bi bilo raziskati, koliko in v kakšni meri poklicne skupine vplivajo in sodelujejo z izobraževalnimi ustanovami, koliko vlagajo v svoje profesionalne projekte, in tako krepijo poklicno identiteto in vidnost ter status poklicev v javnosti.

LITERATURA

- Abbott, A. D. (1988): *The system of professions: an essay on the division of expert labor*. University of Chicago Press, Chicago, London.
- Beckman, S. (1990): Professionalization: borderline authority and autonomy at work. V publikaciji Burrage, Michael, Torstendahl, R. (ur): *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of Professions*. SAGE. London.
- Becker, G. S. (1962): Investment in Human Capital: a theoretical analysis. *Journal of Political Economy* (suppl.), str. 9–49.
- Durkheim, E. (1957/1898-00): *Professional Ethic and Civil Morals*. The Free Press. New York.
- Eurostat (2002–): *Key Data on Education in Europe 2002*, Brussels: Eurostat-Eurydice-European commission. (in druge izdaje publikacije od leta 1995 dalje).
- Freidson, E. (2001): *Professionalism: the third logic*. Polity Press. Cambridge.

- Holland, J. L. (1992)[1973]: Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (2nd ed.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Kinnier, R. T., Brigman, S. L., in Noble, F. C. (1990): Career indecision and family enmeshment. *Journal of Counseling and Development*, 68, str. 309–312.
- Kogovšek T., Pavlin, S. (2007): Identifikacija dejavnikov, ki vplivajo na izbiro izobraževalnega programa. *Teorija in praksa*. Letn. 44, št. 5/6: V postopku objave.
- OECD (2004): *Career Guidance and Public Policy – Bridging the Gap*. OECD. Paris.
- Parsons, Talcot (1954): *Professions and the Social Structure*. V publikaciji Glencoe: *Essays in Sociological Theory*. Free Press.
- Pavlin, S. (2007): Vloga ustreznosti poklicnih predstav v perspektivi karijerne orientacije. *Teorija in praksa*, 44, 5/6 (V postopku objave).
- Pavlin, S. (2007a): *Vloga znanja pri profesionalizaciji poklicev* (Znanstvena knjižnica, 58). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Nonaka, I., Takeuchi, H. (1995): *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford University Press.
- Schultz, T. W. (1961): Investment in Human Capital. *American Economic Review*, (March): 1–17.
- Super, D. E. (1957): *The Psychology of Careers*, Harper and Row, New York.
- Svetlik, I. (2004): Adjusting to the falling interest in VET in Slovenia. *European Journal of Vocational Training*, September-December, 33.
- Thurow, L. V. (1975): *Generating Inequality*. New York: Basic Books.
- UMAR (2005): *Strategija razvoja Slovenije – Razvojna vizija in prioritete*. Ljubljana.
- Velden, R., in Wolbers, M.H.J (2004): *How Much Does Education Matter and Why? The Effects of Education on Socio-Economic Outcomes*. ROA Maastricht University. Working Paper ROA-RM-2004/2E.
- Zgaga, P., in drugi (2004): *Analiza gibanj v strukturi študentov in diplomantov terciarnega izobraževanja. Raziskava za pripravo strategije razvoja Slovenije*. Center za študij edukacijskih strategij. Ljubljana.